

Meer kansen voor de stage: een top-10 aan actiepunten

De beroepspraktijkvorming is hét onderscheidende kenmerk van het beroepsonderwijs in vergelijking met het algemeen vormende onderwijs. Het thema praktijkleren staat prominent in de landelijke afspraken voor de toekomst van het mbo. Zonder goede toegang tot stages en uitstekende begeleiding geen gelijke kansen in het onderwijs en ook geen innovatie op de arbeidsmarkt. Hierover een agenda met 10 prioriteiten. [MARC VAN DER MEER](#)

De beroepspraktijkvorming is het onderscheidende kenmerk van het beroepsonderwijs in vergelijking met het algemeen onderwijs. Voorbereidend in het vmbo, beroepsvormend in het mbo en hbo. Er zijn allerlei varianten, van snuffelstages tot lintstages en eindprojecten.

VOORBEELDEN VAN VERNIEUWING

In het mbo is de stage in de BOL een hoofdmoot voor studenten om de praktijk te verkennen, in de BBL is de schooldag de uitstap uit het werk naar de theorie. De laatste jaren ontstaan er steeds meer vertakkingen tussen de BOL, de BBL en de stageperiode. Bijvoorbeeld in de coronaperiode, toen er nieuwe initiatieven ontstonden in het onderwijs. Denk aan ROC van Twente dat een Bouwtent opzette, terwijl de Herman Brood Academie het Platform Clickt startte. Onderwijstijd en begeleidingstijd gingen meer door elkaar heen lopen, wat gunstig is voor opleidingen om meer wendbaar te worden.

Ook in het recente boek 'Elfvoudig Mbo' blijkt hoe de wereld van school en werkveld verweven is geraakt (Hoefijzers en Vermeulen, 2023). In

het boek wordt voortgebouwd op de drie artikelen die we in 2021 in Profiel publiceerden onder de noemer dat het MBO 'een nieuwe publieke opdracht' verdient. Deze realiteit zien we in de praktijk al ontstaan.

In het technisch beroepsonderwijs in Zuid-Nederland dwong de demografische krimp in Zuid-Luimburg het VISTA College alle zeilen bij te zetten. Opleidingen moesten in elkaar worden geschoven en gecombineerd. Dat gaat niet zonder een gezonde domeinoriëntatie van de studenten op het veld waarvoor ze worden opgeleid. Er is veel aandacht voor 'challenge based-learning', waarbij praktijkprojecten oplopen in complexiteit.

Bij de Yuverta, de fusieorganisatie van Citaverde, Helicon en Wellant, is de onderwijsoriëntatie helemaal naar buiten gekeerd. De nieuwe ambitie is om in het opleidingsprogramma de vraag van de verduurzaming van de samenleving te behandelen. Daarmee legt het mbo direct een link met de vergroening van het (groene) woonmilieu in de stad en ook met het (blauwe) waterbeheer (dat steeds meer relevant wordt bij afwisselend toenemende droogte en natte tijden).

In het mbo raken de wereld van

school en werkveld derhalve steeds meer verweven, meer hybride. Dat is ook niet zo gek, als we ons bedenken dat de technische ontwikkelingen snel voortgang vinden en nieuwe werkwijzen ontstaan bij bedrijven en instellingen. Voor scholen is het de opdracht deze ontwikkelingen te ordenen en betekenis te geven in het onderwijs. Dat is geen sinecure, vooral om dat de tijdshorizon van bedrijven kort-cyclisch is en die van scholen een veel langere adem vraagt.

TWEE CULTUREN WORDEN BIJ ELKAAR GEBRACHT

Een ander voorbeeld is Leerwerkfabriek aan de Noordkade in Veghel. Daar wordt met een subsidie van de provincie en Europa *The Chocolate Factory* ingericht, geïnspireerd op het boek van Roald Dahl. Het idee is dat voor leerlingen het inzicht in techniek wordt vergroot door machines letterlijk open te leggen. Op die manier krijgen ze inzicht in logistieke processen, kunnen ze sleutelen aan voedingsprocessen en worden ze

betrokken bij het runnen van een werkorganisatie (communicatie, bedrijfsvoering). De fabriek start in september 2024, maar nu al zijn studenten van KW1C en Avans op allerlei wijzen ingezet bij de ontwikkeling van de fabriek.

Het kernpunt is dat twee culturen bij elkaar worden gebracht: die van het onderwijs en die van het bedrijfsleven. Een interessante gedachte, maar door de verschillen in leercultuur tevens een stevige uitdaging: past het leerplan, de roosters en de studieopdrachten bij wat er in de fabriek wordt gevraagd en wat de bedrijven nodig hebben?

VAN DRIEHOEK NAAR HEXAGON

Er is geen misverstand dat in de wereld van de stages studenten zich kunnen oriënteren op authentieke werkprocessen, met echte collega's en echte klanten. De beroepspraktijkvorming wordt in alle artikelen en besprekingen uitgedrukt als een *driehoek*: student, school en bedrijf. Het voordeel is dat de verantwoordelijkheden van alle actoren wordt benoemd.

Het nadeel is dat dit plaatje een weinig dynamisch beeld biedt van wat er gebeurt in de stage. De taak- en rolontwikkeling van studenten en van de begeleiding worden niet duidelijk.

Daardoor ontstaat er veel te weinig evaluatieve kennis over de stages. Wie krijgt er wel of geen toegang tot een stage? Wat leer je daar? En als er in de bedrijven te weinig capaciteit is om studenten goed te begeleiden, wat kan de school dan doen?

Het is daarom nuttig om de methodologie van deze samenwerkingsprojecten te expliciteren, omdat ze een groei van kennis en vaardigheden in de tijd mogelijk maken. De studenten brengen immers iets tot stand (zij creëren nieuwe producten en diensten), tegelijkertijd reflecteren zij op wat ze doen en delen ze onderling kennis. Door de ontwikkeling in de tijd kunnen zij eerst eenvoudige taken verrichten, die steeds complexer worden. Dit model kan ruimtelijk worden weergegeven in de volgende Hexagon.

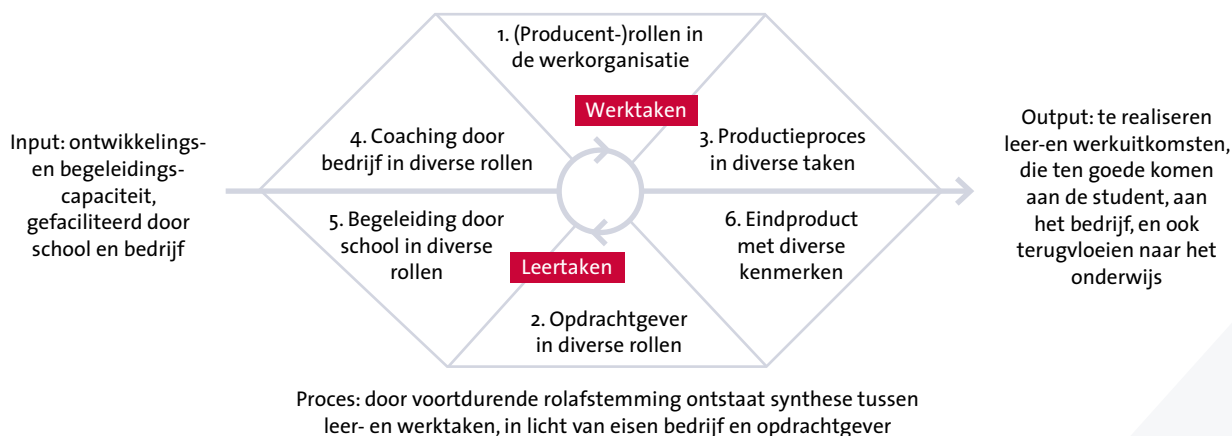
In figuur 1 zijn zes posities functioneel met elkaar verbonden. Als een student of studenten nieuwe opdrachten krijgen of projecten initiëren in deze leerwerkgeving doorlopen zij gezamenlijk een cyclisch leerproces. Het gaat in de kern om samenwerking tussen (1) een producent (midden-boven in de figuur) en (2) een klant (midden-onder) die samenwerken aan een totaaloplossing, ondersteund door het onderwijs (5).

Het voorbeeld dat hier is opgeno-

men is authentiek en komt uit de baggerindustrie, waar een nieuw baggerwerktuig werd ontwikkeld met behulp van microprocessors (Lohman, Van der Meer en Noteboom, 2020). Om voldoende kennis te hebben van de baggeroperatie betreft het bedrijf de klant bij het vinden van een oplossing; waar moet het product aan voldoen, welke specificaties zijn precies nodig? Het nieuwe object werd integraal ontwikkeld, waarbij het product en

HET HEXAGON BIEDT INZICHT IN DE ZES POSITIES VOOR SAMENWERKING

proces optimaal werden afgestemd. In de praktijk bleek echter dat de producent onvoldoende jonge ingenieurs heeft met verstand van netwerkbouw, software en systeemkunde. Deze worden op de werkvloer gecoacht door externe deskundigen van de school (5). Aan de zijde van de klant wordt de hulp van servicepersoneel ingeroepen om het onderhoudspersoneel te begeleiden en te coachen (4). Door de samenwerking bereiken de actoren synergie en studenten leren op de werkplek (3). Zo kan binnen het

Figuur 1. Zes posities voor samenwerking tussen student, school en bedrijf (afgeleid van Lohman, e.a., 2020).

geplande budget en conform specificaties een product, *first time right*, worden gerealiseerd (6).

In het rapport 'vrije zones' (2021) over toekomstbestendig economisch beroepsonderwijs heb ik het voorbeeld gegeven van marktcooplui die een website willen bouwen (2021). De mbo-studenten werken in opdracht aan websites. Ook hier onderscheiden we producenten (van websites, 1) die in opdracht van klanten (marktcooplui, 2) werken aan nieuwe producten en diensten (websites, 6). Zij worden begeleid door het bedrijf en door de school (4, 5), bij het maken van een product (3).

FOTO'S: TECHNIEK BEELDBANK

STEEDS GAAT HET OM HET LEERVERMOGEN VAN ALLE ACTOREN

Een ander voorbeeld uit dat rapport betreft ict-bedrijven die ziekenhuizen ondersteunen in hun logistieke processen, waarbij gevorderde mbo- en hbo-studenten worden ingezet. Ook daar zijn zes rollen te onderscheiden.

Dit samenwerkingsmodel is dus generiek toepasbaar en is in diverse opleidingen uitgewerkt om veranderprocessen binnen organisaties in samenwerking tussen scholen en bedrijven op gang te brengen. Steeds gaat het om het leervermogen van alle actoren. Door de werktaken en leertaken ontwikkelen studenten zich. Studenten kunnen ook elkaar onderling coachen, al dan niet onder begeleiding op afstand vanuit de school. In de Amsterdamse zorg ontbrak het in 2022 bijvoorbeeld aan tijd voor begeleiding vanuit de werkgevers, en toen is de school ingesprongen (Hink-Loef, 2022).

Steeds ontwikkelen de rollen zich.

In de uitvoering van taken gaat het om het logisch creëren en reflecteren op de werkplek om aan de ontwikkeling van de studenten en aan de inhoudelijke eisen van het productie of diensten te voldoen. Zo kunnen we alle functionele specificaties en professionele normen ordenen. De rollen zijn ontwikkelingsgericht en ondersteunen het leer- en werkproces, die kwalificatie, persoonsvorming en socialisatie van de studenten verder bevorderen.

Samengevat maakt deze 'tijd- en ruimte'-benadering (Lohman, e.a. 2020) inzichtelijk over welke processen en rollen het gaat in de beroepspraktijkvorming. Daarmee wordt tevens begrijpelijk hoe samenwerking (co-creatie) tussen actoren tot stand kan komen en welke eisen daaraan kunnen worden gesteld. In leerprocessen kan vervolgens gedifferentieerd worden naar het kennis- en vaardigheidsniveau van de studenten. Denk daarbij bijvoorbeeld aan ontwikkelingen in technologie, werkwijzen en de culturele omgang op de werkvloer. Zodra de resultaten van de stage zijn geordend, kunnen deze als gedeelde reflectie en feedback worden teruggekoppeld naar en verwerkt in het curriculum van het onderwijs.

IN- EN UITSLUITING

Een ingewikkeld onderwerp dat momenteel veel aandacht krijgt, is de toegang tot de stage. Deze is doorgaans problematischer voor jongeren met een (niet-westerse) migratieachtergrond dan voor mbo-studenten met een Nederlandse achtergrond. Mbo'ers met een (niet-westerse)

migratieachtergrond hebben meer moeite met het vinden van een geschikte stageplek. Zij missen daarom vaker de praktijkervaring die zo belangrijk is bij het betreden van de arbeidsmarkt. Hun arbeidsparticipatie is lager, ze hebben vaker een flexibel contract en hun is salaris lager. Volgens het onderzoek van SEO komt dat deels door objectieve factoren, zoals de gekozen opleiding en omvang van de stage, maar meer dan de helft van het verschil wordt verklaard uit arbeidsmarktdiscriminatie, verschillen in sollicitatievaardigheden en werkervaring (Bisschop e.a. 2020).

Bedrijven zouden al deze studenten natuurlijk moeten omarmen, zij zijn het kapitaal voor de toekomst. De laatste weken is echter in het nieuws gekomen dat ook scholen slecht kunnen omgaan met deze toegangsproblemen. Zo heeft de (gezaghebbende) Algemene Rekenkamer op 12 september 2023 aan alle mbo-scholen een brief gestuurd om het belang van gelijke kansen bij stages te benadrukken. Uit recent empirisch onderzoek volgt echter dat de scholen het melden en bespreken van de uitsluiting de problemen eerder erger maken dan minder erg. Het gaat om 'gehoord en geloofd' worden. Studenten kunnen haarfijn aanwijzen wanneer ongeoorloofd gedrag ontstaat, maar lang niet alle misstanden worden gemeld. Volgens het Verweij Jonker Instituut doet 'grof gezegd de manier waarop onderwijsprofessionals een melding afhandelen de student meer pijn dan de discriminatie-ervaring zelf' (Winter ea., 2023).¹

In antwoord op deze handelingsverlegenheid is training en professionele rolontwikkeling vanuit de begeleiding noodzakelijk. De leertaak voor alle actoren is richtinggevend advies te geven aan studenten wat zij zelf kunnen doen om de steeds terugkerende mechanismen van uitsluiting te keren. Studenten bevinden zich in een afhankelijke positie en verdienen op dit punt alle steun. Dat is een moreel uitgangspunt. De kans op succes wordt waarschijnlijk groter als we voor eenieder in de zes verschillende rolposities de leertaken en werktaken expliciteren en aangeven wat studenten bijdragen aan het stagebedrijf en aan de samenleving.

EEN FAIRE VERGOEDING?

Ook de stagevergoeding is een heikel issue. Op maandag 25 september 2023 opende dagblad Trouw met een studie van de OESO in Parijs waaruit blijkt dat studenten in Nederland meer (langer) stage loopt dan in andere landen. Daar is niets op tegen; het is een onderscheidende kwaliteit van het beroepsonderwijs. In de stage leer je immers wat je op school niet kunt leren.

VEEL AANDACHT GAAT UIT NAAR DE TOEGANG TOT DE STAGE

Maar de vergoeding valt tegen, bovendien krijgt 16% van de studenten geen vergoeding. Volgens

gegevens van de jongerenvakbonden is er sprake van ongelijkheid; in het hoger onderwijs zijn de vergoedingen hoger. Vakbond CNV bepleit daarom een minimum van ongeveer 400 euro per maand.² Werkgevers zouden dat kunnen erkennen; ze zijn 'penny wise-pound foolish' als ze in een krappe arbeidsmarkt niet in nieuwe medewerkers investeren.

Ook volgens het landelijke stagepact is een 'passende vergoeding' niet meer dan billijk. Maar wat is passend? Waar moet je op letten? In de eerste plaats is er een verschil tussen de BOL en de BBL. In de BBL is er een arbeidsrelatie voor leerlingen, de vergoeding hangt af van de afspraken in de cao. Hier zijn onze buurlanden met een 'duaal stelsel' de referentielanden: Duitsland, Oostenrijk en Zwitserland. Landen ook met een relatief lage jeugdwerkloosheid, net als Nederland.

Voor de BOL-studenten kunnen we beter naar de situatie binnen Nederland kijken. Denk aan het opleidingsniveau, de vordering in de studie (beginnend of gevorderd?) of de leeftijd. Dat laatste is waarschijnlijk het meest objectieve criterium. De overheid kan de normering enten op de staffels van het wettelijk minimum jeugdloon. In Amsterdam gebeurt dat ook. Het is ook denkbaar te kijken naar het verschil tussen de stagevergoeding en wat jongeren in bijbanen verdienen. Soms is het voor studenten lucratiever om minder stage te lopen en buiten de stagetijd gewoon te werken. Als het verschil te groot is, wordt de stagetijd minder belangrijk voor hen.

SAMENVATTING: EEN TOP-10 VOOR DE BEROEPS- PRAKTIJKVORMING.

Het beroepsonderwijs en het werkveld raken steeds meer verweven. Er zijn velerlei stageprojecten gaande, maar die evalueren we onvoldoende. Daar moet huiswerk worden gedaan. Ik denk aan de volgende top-10.

1. Bij een volwassen stage passen voor een student doorgaans leertaken én werktaken. Op beide dient begeleiding plaats te vinden, beide worden geëvalueerd.
2. Denk in het beroepsonderwijs veel beter na over de taken en rollen die verschillende personen innemen in het stagebeleid. Er zijn zes posities te onderscheiden, waarin steeds rolontwikkeling van alle betrokkenen plaatsvindt.
3. Bezie combinaties van BOL en BBL (en de derde leerweg, die niet publiek gefinancierd is). Dat impliceert dat de onderwijstijd en de tijd voor beroepspraktijkvorming meer verweven raken.
4. Erken aspirant-leerbedrijven, waar verschillende leer- en werktaken verricht kunnen worden. Het inrichten van Bouwtenten en Platforms als Clickt dienen als inspiratie. Probeer schaalvoordelen te bereiken, als er geen individuele stageplaatsen zijn, kies dan voor een gecombineerde aanpak en ga collectief opleiden, zoals in de zorg en in de bouw gebeurt. Als een bedrijf onvoldoende tijd heeft om stagiaires te begeleiden kunnen er varianten worden gevonden waarin de school dat doet.
5. Ga iedere vorm van discriminatie tegen. Er zijn overal discriminatiemeldpunten, maak gebruik van 'naming en shaming' en trek eventueel stage-erkenningen in. Maar inhoudelijk gezien is ook hier rolontwikkeling vanuit de school en bedrijf nodig om bij misstanden »

de studenten te horen en te zien en aan de huidige handelingsverlegenheid spoedig een einde te maken.

DE STAGEVERGOEDING IS EEN HEIKEL ISSUE

6. Ontwikkel vormen van peer-coaching, waarbij studenten elkaar helpen en begeleiden. Training in mentale weerbaarheid maakt daar deel van uit.
7. Het is geen gek idee om een minimale vergoeding af te spreken als een student stage loopt, bijvoorbeeld op basis van leeftijd en studiejaar. Kernpunt is dat

daardoor een bijbaan niet nodig is voor studenten en zich niet laten weggopen. De vergoeding moet passend zijn bij de leer- en werktaken. De vergoeding kan bij meer gevorderde studenten in hoogte toenemen. Studenten kunnen hierover met behulp van de school ook leren onderhandelen.

8. Professionaliseer de verschillende rollen in de stagebegeleiding (van accounthouders tot stagebegeleiders, werkbegeleiders, praktijkop-leiders, studieloopbaanbegeleider, assessoren, et cetera).
9. Zorg ervoor dat de resultaten van de stage terugvloeien naar het curriculum van de school al dan niet met technologische hulpmiddelen die deze uitwisseling bevorderen.
10. Documenteer de resultaten van

stages door het (al dan niet met studenten) opstellen van samenhangende casestudies, vergelijkende analyses en stimulerende portretten, en maak die landelijk bespreekbaar. ■

DE AUTEUR IS ZELFSTANDIG ONDERZOEKER EN ONAFHANKELIJK ADVISEUR VOOR DE MBO-SECTOR. TEVENS INHOUDELIJK TREKKER VAN HET PROJECT 'TAKEN EN ROLLEN VAN DOCENTEN' BIJ MBOIN2030.

Referenties

- > Bisschop, P., J. Zwetsloot, B. ter Weel, J. van Kesteren (2020). 'De overgang van het mbo naar de arbeidsmarkt', Den Haag: NRO.
- > Hink-Loef, E. (2022). 'Meer dan begeleiden alleen', Amsterdam: MBO College-West.
- > Lohman, T., M. van der Meer en O.H. Noteboom (2020). 'De toekomst van arbeid in beeld: werk- en leertaken in driedimensionaal perspectief'. Utrecht: Stello Academy.
- > Meer, van der M. (2021), 'Naar een learning community voor toekomstbestendig economisch beroepsonderwijs'. Achtergrondstudie bij het manifest Vrije Zones. Rotterdam: Hogeschool Rotterdam Pers.
- > M. Hoefjezgers en M. Vermeulen (2023), *Elfvoudig MBO*, Den Haag: CMMBO.
- > Suzan de Winter-Koçak, Donya Yassine, Maxime van de Gevel, Marit Verstappen, Serena Does (2023). 'Hoe mbo-studenten stagediscriminatie willen melden'. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

advertentie

vindsubsidies
het filterservicebureau

Subsidies voor visie op beroepsonderwijs
Benieuwd naar welke subsidies u kunnen ondersteunen bij uw visie op beroepsonderwijs? Ontdek de vele mogelijkheden. Onze consultants helpen jullie graag.

Voetnoot

1. Citaat uit Nu.nl (2023): 'MBO-onderwijs gaat totaal niet goed om met discriminatie bij stages'. 6 november.
2. Radio 1, *Je geld of je leven*, 25 september 2023